Енергетичний сектор України: торгівля електроенергією

Вступ

1. Можливості експорту й імпорту

2. Відновна енергетика

3. Поточна ситуація з експортом та імпортом

- Експорт
- Імпорт

В

З середини березня 2022 року українська енергосистема працює синхронно з європейською континентальною мережею ENTSO-E і стала частиною європейського енергетичного простору. Наприкінці червня 2022 року розпочалися експортно-імпортні операції між Україною та ENTSO-E. Енергосистема України працювала в тестовому режимі, Україні довелося підготувати та підписати багато технічної документації для завершення синхронізації.

Для початку поступового збільшення чистої пропускної спроможності експортного напрямку необхідно було виконати шість технічних передумов до схвалення Регіональною групою країн континентальної Європи (RGCE). Це було необхідно для забезпечення стабільності роботи об'єднаної енергосистеми та підвищення здатності демпфірування низькочастотних коливань.

Через ракетні удари по енергетичній інфраструктурі України, які розпочалися 10 жовтня 2022 року, було прийнято рішення призупинити експорт електроенергії з 11 жовтня 2022 року.

На щастя, Україна має розвинену та розгалужену енергетичну систему, тому її не так легко пошкодити до стану непрацездатності. Внаслідок атак росії на енергетичні об'єкти в Україні було запроваджено графіки тимчасового відключення електроенергії з метою збалансування енергосистеми.

Наразі Україна має підписати відповідні контракти із сусідніми операторами системи передачі електроенергії. Крім того, необхідно внести зміни до деяких законодавчих актів для гармонізації українського та європейського законодавства у галузі торгівлі електроенергією.

1. Можливості експорту й імпорту

По-перше, Україна розглядає можливість початку експорту електроенергії до європейських країн як спосіб збільшити ліквідність ринку електроенергії й отримати додатковий дохід. В умовах воєнного стану й активних бойових дій українській енергетиці вкрай важко підтримувати довоєнні фінансові

показники. Тому початок експорту електроенергії може стати економічно обґрунтованою альтернативою новим позикам та кредитам.

По-друге, постачання низьковуглецевої електроенергії з України значно посилить енергетичну безпеку в Центральній та Східній Європі. Водночас, поставки електроенергії з України можуть покрити частину споживання електроенергії в цих країнах і зменшити їхню залежність від російської федерації.

Крім того, український уряд покладається на імпорт електроенергії для компенсації можливого дефіциту її внутрішнього виробництва для наступного щорічного зимового скидання навантаження. Таким чином, можна очікувати, що відповідні закони будуть прийняті (для забезпечення нормального імпорту) до кінця літа – початку осені 2023 року.

2. Відновлювана енергетика

Експорт електроенергії також вигідний виробникам «зеленої» енергії.

Україна має великий потенціал для виробництва «зеленої» електроенергії. Багато електростанцій (переважно сонячних і вітрових) вже побудовано. Також європейські організації, які займаються плануванням відновлення енергетичної системи України після війни, наголошують на необхідності надавати перевагу «зеленим» або енергоефективним проектам. Тобто, під час відбудови зруйнованої електростанції, яка виробляла енергію з традиційних джерел (газ, вугілля), є сенс спорудити на її місці новий енергетичний об'єкт, який вироблятиме енергію з відновлюваних джерел. Якщо це неможливо або неефективно, то таку станцію слід відбудувати із застосуванням сучасних та енергоефективних технологій.

За довоєнними оцінками IRENA, Україна має потенціал для встановлення понад 320 ГВт вітрової та 70 ГВт сонячної енергії. Це без урахування потенціалу вітрових і плавучих станцій у водах Криму, що, за оцінками Світового банку, може додати понад 250 ГВт. Відповідно, потенційна загальна потужність відновлюваних джерел в Україні через 10 років становитиме 415 ГВт встановленої потужності, а з урахуванням потенційного проекту в кримських водах – понад 700 ГВт.

Однак із початком повномасштабного вторгнення виробники відновлюваної енергії опинилися у складних умовах. По-перше, через зміну пріоритетів бюджетного фінансування почали накопичуватися борги з виплати «зеленого» тарифу. Для погашення цих боргів було запроваджено тимчасову норму про перерахування 80% виручки експортерів електроенергії до ДП «Гарантований покупець».

По-друге, багато об'єктів генерації було зруйновано або пошкоджено, особливо в південно-східних областях, наприклад, у Херсонській, яка раніше була лідером з виробництва відновлюваної енергії.

Для інформації: рівень оплати «зеленого» тарифу за 2021 рік становить 99%, за 2022 рік – 53,3%, за січень-квітень 2023 року (станом на 19 квітня 2023 року) – 64,8%.

Заборгованість Укренерго перед ДП «Гарантований покупець» за послуги ВДЕ становить 16 млрд грн (близько 433 874 720 дол. США).

Це пов'язано з очевидними причинами:

- брак бюджетних коштів
- тимчасова відсутність транскордонних аукціонів з експорту електроенергії:

а) частина коштів від аукціонів ішла на погашення боргів перед виробниками «зеленої» електроенергії;

б) експортерів зобов'язали перераховувати 80% прибутку від експорту на користь «Гарантованого покупця».

У зв'язку з цим 25 квітня 2023 року український Регулятор прийняв необхідні зміни до законодавства щодо функціонування балансуючої групи «Гарантований покупець», які регулюватимуть порядок входу/виходу виробників за «зеленим» тарифом.

Зокрема, «зелена» генерація матиме право тимчасово виходити з балансуючої групи «Гарантований покупець» на вільний ринок.

3. Поточна ситуація з експортом та імпортом

Експорт

Експорт електроенергії був призупинений до 11 квітня 2023 року, коли Україна відновила експорт електроенергії, на тому етапі лише до Польщі та Молдови. При цьому і українська сторона, і ЄС анонсували подальше розширення експортних можливостей.

17 квітня 2023 року розпочався експорт до Словаччини. Однак через кілька днів він був зупинений на вимогу словацької сторони. Ці кілька днів експорту показали що:

- жодних критичних проблем з підключенням або стабільністю роботи системи не виникло.
- необхідно прийняти норми законодавства ЄС, які, серед іншого, дозволять проводити синхронні двосторонні аукціони.

Наприкінці квітня відбулася спільна зустріч за участі представників Європейської Комісії, Енергетичного Співтовариства, словацького Регулятора та ОСП України і Словаччини. Учасники заходу досягли домовленості, що ОСП України та Словаччини узгодять експортний договір, розроблений НЕК «Укренерго», та передадуть його на затвердження українському Регулятору.

28 квітня Комітет Верховної Ради України з питань ПЕК підтримав законопроєкт «Про забезпечення доброчесності та прозорості оптового ринку електричної енергії» (REMIT). Цей законопроєкт ґрунтується на рекомендаціях ЄС щодо змін на ринку електроенергії. Він передбачає, зокрема, процедуру проведення спільних аукціонів, продовження терміну дії технічних умов, підписання договорів pre-PPA на рік тощо. Очікується, що

Верховна Рада проголосує за нього найближчим часом.

На початку травня було підписано Угоду про порядок розподілу доходів від транскордонної передачі між операторами ГТС України та Словаччини. Ця Угода ще має пройти певні процедурні кроки до того, як вона набуде чинності, після чого експорт до Словаччини може бути відновлено. Після цього відновлення експорту до Румунії, ймовірно, буде суто технічним питанням.

Отже, у короткостроковій перспективі можна очікувати на поступове відновлення експорту. Звичайно, на експорт впливатимуть як політичні рішення та домовленості, так і наявність профіциту електроенергії в українській енергосистемі (який може змінюватися в залежності від інтенсивності обстрілів інфраструктури з боку противника).

Варто також зазначити, що 27 квітня відбувся перший фізичний переток електроенергії по лінії Хмельницька АЕС – Ряшів (Жешув, Польща). Енергоз'єднання ХАЕС – Ряшів не працювало з 90-х років. Остаточне введення в експлуатацію лінії заплановано на кінець червня 2023 року.

Імпорт

Учасники ринку електроенергії чекають, коли НКРЕКП ухвалить нові тарифи на ринку електроенергії, що є однією з вимог ЄС. Підвищення тарифів дозволить зменшити витрати бюджету на підтримку окремих учасників ринку електроенергії, а також зробить участь у ринку привабливішою. На думку основних учасників ринку електроенергії, без підвищення тарифів виробники не зможуть належним чином підготуватися до наступного опалювального сезону.

Наразі зміни до існуючих тарифів знаходяться на розгляді НКРЕКП, яка, як очікується, затвердить нові тарифи.

Необхідність зміни діючих тарифів та правил ринку електроенергії зумовлена кількома факторами:

1. Чинні тарифи є економічно необґрунтованими та не відповідають ринковій вартості товару. Різниця між ринковою вартістю та тарифами повинна компенсуватися з державного бюджету. Однак наразі кошти на це в бюджеті не передбачені.

Затвердження НКРЕКП низки нових тарифів дозволить учасникам ринку працювати принаймні без збитків. Це особливо важливо з огляду на пошкодження інфраструктури.

2. Встановлені на ринку максимальні граничні ціни є нижчими, ніж звичайні ринкові ціни в сусідніх країнах. Наприклад, тоді як в Україні ціна під час максимального навантаження становить близько 100 євро, середня ціна для базового навантаження на словацькому ринку становить 102 євро (і це без урахування вартості транскордонного транспортування та розподілу).

Іншими словами, в поточній ситуації комерційний імпорт електроенергії не

має сенсу (за винятком кількох днів, коли імпорт є комерційно привабливим, але це радше виняток).

Імпорт електроенергії для компенсації дефіциту внутрішнього виробництва знову ж таки потребуватиме додаткового фінансування, яке покриватиметься або коштом споживача, або з українського бюджету.

Однак, як зазначалося вище, зміни тарифів та правил ринку необхідні Україні як для підготовки до опалювального сезону, так і для можливої компенсації нестачі внутрішнього виробництва за рахунок імпорту.